

ולכן ניתנה סברא להיאמר: בהשגת קדושה עליונה לא בן אדם ולא חיות וכרובים יכולים להשיג לעולם אלא מיעוט של כל הקדושה שישנה במרומי מרום. ולכן בקודש הקודשים, מקום עיקר השכינה בתחתונים, שקדושתה האמיתית בעליונים, נושאי השכינה בגדר מיעוט יישארו, ומי יעז ומי יהיין להשיג קדושה יותר ממיעוט. אלא שככל כוחו של השואף לקדושה, להתרומם אליה ולהשיגה, יתרומם ושיג. כדוגמא וכמטרה יהיו לפני בני אדם הכרובים, שמיעוטו של קודש הקודשים הם בגובהם, אך המיעוט הגדול ביותר, והוא השליש. אם לא עד כדי כך יתרוממו הכרובים אינם מסוגלים להכין דירה לשכינה בעולם התחתון ואין השכינה יורדת למטה'.
(מתוך עלה יונה עמ' שסו)

דף ו

'היה לבוש כליו... עד שישהה בכדי אכילת פרס, פת חטין ולא פת שעורין, מיסב ואוכל בליפתן.
יש אומרים ששיעור אכילת פרס לפי פת חטים אינו אמור אלא בבית המנוגע, אבל בשאר כל אכילות שבתורה, מצוות או איסורין, משערים ב'כדי אכילת פרס' של אותו המין שאוכל (ע' מגן אברהם פא סק"ב ופרי מגדים ומשנ"ב שם; מנחת חינוך שיג,ה; תורת חסד לב, ועוד).
ואולם מדברי הפוסקים שקבעו זמן אכילת פרס בדקות (ע' במובא בכריתות יג בפירוט) נראה שנקטו שלעולם משערים לפי אכילת פת חטים, מיסב ואוכל בליפתן (וכ"מ בחזון איש או"ח סוס"י לט. וכן הוכיח הגר"ר בנגיס ח"ב ו ובספר דברי דוד סא,א). וע"ע בענין זה במובא ביומא פ.
ומכל מקום לענין בית המנוגע ששיערו בפת חטים, נראה שהוא הדין אם אכל שאר דברים, לעולם משערים בחטים שהרי כך לי אם אכל אם לא אכל כלום.

'כל כלי בעלי בתים שיעורן כרמונים. ההלכה הונו נאמרה בכלי [אפילו הוא מיוחד למשקים] שתשמישו הולך ונפחת על ידי הנקב ומך ערכו בעיני בני אדם אבל עדיין משתמשים בו – בזה השיעור הוא כרמון, אבל דבר שנפסד תשמישו לגמרי בנקב מועט – טהור. וכן דבר שתשמישו מרובה ונאות אחרי שניקב כרימון – עדיין הוא טמא (עפ"י חזון איש כלים כג,ח).

'אלא הלכתא נינהו וקרא אסמכתא בעלמא הוא. הרמב"ם (בהקדמה לפירוש המשנה) פרש מאמר זה שאין לשיעורים עיקר (= שורש ומקור בתורה) ללמוד אותם ממנו בדרך סברה, ואין להם רמז בכל התורה, אבל נסמך הענין לזה הפסוק לסימן כדי שיהא ידוע ונוכר, ואינו מענין הכתוב. וכתב שכן הוא ענין ה'אסמכתא' בכל מקום שיזכירוהו.

ואולם הריטב"א (בראש השנה טז.) הביא שיש מפרשים ענין האסמכתאות שחכמינו ז"ל תלו תקנתם בפסוק לסימן בעלמא, אולם התורה לא כיוונה לכוונה זו [וכנראה כוונתו לפירוש זה של הרמב"ם. 'עלה יונה'.
וע"ע בספר הכוזרי ג,עג]. וחלק על כך הריטב"א בתוקף: 'חס ושלום, ישתקע הדבר ולא ייאמר, שדברי מינות הם'. ופרש שם ענין האסמכתאות, שהדין כבר נרמז בתורה שבכתב אלא שהתורה לא הטילה זאת כחיוב, ומסרה הדבר לחכמים לקבעו כחיוב אם ירצו. (וכן יש להוכיח מדברי התוס' בחגיגה יח. – ע' במש"כ שם יז: וע"ע באר הגולה למהר"ל א; משך חכמה שופטים יז,יא).

[וראה באסופת 'עלה יונה' (לגר"י מרצבך. עמ' קא ואילך) שהראה (עפ"י שיטות הריטב"א, השל"ה והמהר"ל) שלשה מיני אסמכתא:

א. התורה אמרה שראוי ונאה לעשות דבר מסוים, אך לא הטילה חובה, וחכמים עשאוהו לחובה. [בסוג זה כלול: אמירת מלכויות וזכרונות ושופרות, איסור בישולי נכרים, חיוב טהרה ברגל, טבילת כלי נכרים, שניות לעריות. וכן נמצא מבואר בספר משך חכמה בכמה מקומות, שרמזה תורה שנכון לעשות כמו שתקנו חכמים – ראה למשל בפר' ראה יב, טו].

ב. חז"ל מצאו איזה דבר בתורה, סברה או תקנה, והרחיבו הם את היריעה, וכללו דברים נוספים בתקנה זו. [בסוג זה: מגילת אסתר, תחום אלפים אמה בשבת, מידה בינונית בתרומה, מדידת תחום שבת בחבל של חמשים אמה, איסור הלוצה לכהן].

ג. חז"ל מצאו מלשון הפסוק שהיתה סברה מסוימת להנחה כלשהי, ובאו והשתמשו בסברה זו בתקנותיהם. [בסוג זה: נטילת ידים, הפרשת תרומות ומעשרות משאר פירות, עירובי תבשילין. ע"ע ביצה טו:].

'נימא אחת קשורה חוצצת'. פירוש, רוב שערו קשור נימא נימא, או אף מיעוט שערו ויש בו כדי הקפדה, אבל שערה אחת קשורה אינה חוצצת, שמיעוט שאינו מקפיד הוא (עפ"י ראשונים עירובין ד). בשפת אמת העיר על משמעות לשון הראשונים שאם רוב השערות קשורים נחשב 'רוב', והלא רוב אורך השערה אינו קשור. [ובעירובין סיים 'צ"ע לדינא'. וע"ע במש"כ כאן בטעם הדבר]. ויש מי שנקט שמדובר שיש קשרים ברוב השערה (ע' אבני נזר יו"ד רסג, ד).

ועוד העיר (בעירובין) על מהות ההקפדה בשער, האם די במה שמקפיד ואינו רוצה בקשר, או שמא דוקא אם עומד להתיירו או לתלוש השערות, רק אז נחשבת הקפדה לחצוץ. ומפשט לשון רש"י בעירובין 'מקפיד – שמצטער על לכלוך זה שבראשו' נראה לדקדק שכל שמצטער בדבר ואינו חפץ בו, אינו מחשיבו כגופו וחוצץ אעפ"י שאינו טורח להסירו. ואולם כמה ראשונים נקטו בלשונם שמקפיד פירושו שבדעתו להסירו (ער"ה; רמב"ם מקואות א, יב ועוד).

'כי אתאי הלכתא לרובו ולמיעוטו ולמקפיד ולשאין מקפיד...'. ודרשת הכתוב למה היא באה, והלא למדנו הדבר מהלכה? – התוס' פרשו, ללמד שחציצה בבית הסתרים פוסלת. ויש מפרשים, ללמד שחציצה בכלל פוסלת אפילו אינו מקפיד (עפ"י תו"י ומאירי בעירובין ד. וע' בבאור הדבר באבני נזר יו"ד סוס"י רסו ובסי' שצד, ב). ויש אומרים שההלכה באה להקל ולומר שאין חוצץ אלא רובו ומקפיד, ולולא ההלכה אף מיעוט ושאינו מקפיד חוצץ (עפ"י תורא"ש וחדושי הר"ן בעירובין, וכ"מ בתור"ד ובפסקיו שם. וע' אבי עזרי כלי המקדש י, ו שיישב בזה מדוע בבגדי כהונה ובתפלין חוצץ אפילו מיעוט – שלא נאמרה ההלכה אלא בטבילת אדם, אבל מעיקר הדין חוצץ אף במיעוט שאינו מקפיד. ע"ש).

ע' תירוצ' נוסף בספר תורת חיים שם.

(ע"ב) 'דבר תורה רובו ומקפיד עליו חוצץ' – אבל מיעוטו אעפ"י שמקפיד אינו חוצץ. וטעם הדבר מפני ש'רובו ככולו' והרי זה בכלל כל בשרו (עפ"י ר"י מלוגיל שבועות סופ"ב ועוד). והואיל וכל גופו בתוך המים ורובו נוגע בהם, אין המיעוט חשוב לחצוץ בין גופו למים, אף על פי שאותו מיעוט אינו בטל לגוף (עפ"י חו"א יו"ד צה, ג. וע"ע אבי עזרי כלי המקדש י, ו). ויש שהסבירו הטעם מפני שהמיעוט נחשב בטל לגוף, ולפי"ז יש אומרים שאם אדם אחר אוחז את הטובל או שהטובל קפץ שפתותיו וכד', הואיל ואין כאן דבר הבטל לגוף, לא עלתה הטבילה מדאורייתא אעפ"י שהוא במיעוט (עפ"י צמח צדק יו"ד קס; גולות עליות מקואות ח, ה). אבל בחזו"א שם נקט לעיקר שאף בכגון זה אינה חציצה מהתורה, כטעם הקודם).

הנה רש"י ז"ל כתב שההלכה נאמרה בשער. ופרשו כמה ראשונים שלדעתו חציצה פוסלת בבשר אפילו מיעוט שאינו מקפיד, והקשו על כך מכמה מקומות. ושמא יש מקום לחדש שרק לענין הקפדה לפרש"י חלוק השער מהבשר, כי מה שדין חציצה תלוי בהקפדה פירש בספר זכר יצחק (ח"א סא) משום הריבוי 'את' הטפל לבשרו וכשאין מקפיד הרי מבטלו לבשרו ונטפל אליו הלכך

אינו חוצץ [וי"ל שזו כוונת רש"י כאן ובעירובין] שאינו מקפיד עליו – הוי כגופו'. וי"ל לפי זה שבדבר החוצץ שנעשה טפל לבשר, אותו דבר טעון טבילה כדון שער. וצ"ע, וא"כ סבר רש"י שרק בשער מועילה טבילה מדאורייתא בדבר שאינו מקפיד מפני שהשער עצמו אינו טעון טבילה אלא משום טפלותו הלכך כשיש דבר הטפל לו מועילה טבילתו, משא"כ בבשר. ואולם החילוק בין רוב למיעוט שהוא מטעם רובו ככולו, דין האמור בכל התורה, זה שייך הן בשער הן בבשר שאינו מטעם טפילות שהרי מקפיד. הלכך במיעוט שאינו חוצץ אלא מדרבנן, לא החמירו בו בבשר יותר מבשער ואמרו שבאינו מקפיד אינו חוצץ. ומיושבות קושיות הראשונים על רש"י.

ויש להעיר שבתורי"ד (בעירובין, מהדורא תליתאה) משמע להפך; שבבשר חוצץ מדאורייתא אפילו מיעוט אם מקפיד עליו, ובשער אין חוצץ אלא רובו ומקפיד.

עוד בבור דברי רש"י, ע' שתי דרכים באבני נזר יו"ד רנב, ד-ה רסו, כג.

זגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד...! יש אומרים שלאחר שגזרו חכמים על רובו שאינו מקפיד, שוב הוא חוצץ מהתורה שהרי רגילים להקפיד ליטלו משום גזרת חכמים (עפ"י ישועות יעקב יו"ד קצה, א; אבני נזר יו"ד רנב, ד רסה, ג – ואעפ"י שאינו מקפיד אלא על מקצתו, אך כיון שאין חלק מסוים שמקפיד רק עליו – נחשב כמקפיד על כולו. אבנ"ז שם. וע' מנחת שלמה ח"ב עד).

ויש חולקים וסוברים שהואיל ואינו מקפיד ליטול את כל החוצץ אלא מקצתו, בענין שלא יהיה רוב, נמצא שאינו מקפיד אלא על מיעוט ואינו חוצץ מהתורה (בשם הגר"ח הלוי ועוד – ע' קובץ הערות תקיד; אהיעור ח"ב לג).

וצ"ל שהקפדה הבאה מחמת המנהג שלכתחילה לא יהא שום דבר חוצץ, אף לא במיעוט (כמובא במאירי עירובין ד ובסה"ת עט; לבוש יו"ד קצה, א וחכמת אדם קיט, ג) – הואיל ואינה אלא לכתחילה, אינה בכלל 'הקפדה'. ויתכן לפי"ז שגם לענין רובו שאינו מקפיד, הואיל ואין כאן הקפדה בעצם אלא מצד איסור חכמים, לענין טבילה דאורייתא אין כאן 'הקפדה' בעצם, והריהו כאומר לגבי טהרה דאורייתא איני מקפיד. (עפ"י מנחת שלמה ח"ב עד).

אם למקרא / למסורת –

יש לדקדק בלשון חכמים, מדוע נקטו את הביטוי 'אם למסורת' 'אם למקרא', ומצד שני השתמשו בביטוי 'בנין אב' ? – נשאל על כך הרי"ף ז"ל (בשו"ת, א). והסביר שמצאנו בלשון חז"ל שבמקום שעושה דבר מסוים עיקר ללמוד ממנו דבר אחר – קורין אותו 'אב', כמו 'זה בנה אב' 'אבוהון דכולהו...'. וזה שאמרו 'אם למקרא' – הואיל ואין למדין ממנו לדברים אחרים, אלא להודיע על מה סומכין, על הקריאה או על המסורת, לכך קרא להם 'אם', שהקריאה אינה לשון זכר אלא לשון נקבה.

ויש מי שכתב על פי דברי רז"ל שהתואר 'אב' חל כבר בעת ההריון (ע' מגילה יג. סנהדרין סט.), בניגוד ל'אם' שאינו אלא משעת לידה (סנהדרין צא:). הוה אומר: ה'אב' מתייחס למולד ממנו עוד בטרם שבא לידי גילוי. ואילו ה'אם' אינה אלא על דבר שכבר יצא אל הפועל. אף כאן: 'בנין אב' – לימוד למקומות אחרים שאינם מפורשים כאן, והו לימוד המוליד בהעלם כביכול; אבל 'אם למקרא ולמסורת' – כשהלימוד למקומו, שניכר ונגלה לפועל (דובר צדק לר"צ הכהן 'נר מצוה' א). טעמים נוספים: ע' פרוש רבנו בחיי וזאת הברכה; הליכות עולם; שו"ת באר עשק נט.

מר סבר כי אתאי הלכתא לגרע ומר סבר כי אתאי הלכתא להוסיף, ואיבעית אימא דכולי עלמא כי אתאי הלכתא לגרע...! יש מפרשים שזהו נידון כללי; בכל מקום שאפשר לפרש שההלכה באה לגרוע ולהקל או להוסיף ולהחמיר, סובר תנא קמא [ול'איבעית אימא' אף רבי שמעון סובר כן] שדנים

להקל, שלא כבשאר דרשות התורה שהכלל הוא 'לקולא ולחומרא – לחומרא מקשינן (כן נראה מתוך דברי הרא"ש בב"ק יז, כפי שבאר דבריו בשו"ת אגרות משה יו"ד ריז).

'מעמידו כנגד היוצא'. רש"י והרו"ה מפרשים: בסמוך לאחת מן הדפנות (וכן הביא הראב"ד מהירושלמי). והרמב"ן נקט כפירוש הגאונים שמעמידו בקצה המרוחק, כגון שהיו שתי הדפנות מזרח ודרום, יעמיד הטפח בנקודה צפונית מערבית של הסוכה, לכיוון אחת מן הדפנות, מזרח או דרום [ובכך ייראה כצורת פתח. הערוך].

דף ז

'זיעמידנו כנגד ראש תור'. כלומר יעמידנו בקו האלכסון שכנגד שתי הדפנות הקיימות, וכך ייראה אותו טפח כעומד במקום שתי מחיצות (עפ"י ראשונים).
ומהרש"א פירש בדעת רש"י שהטפח האלכסוני נסמך לאחת מן הדפנות [וכפי הציור שלפנינו]. וכן משמע קצת מרבנו חננאל.
ואולם לפי גירסה אחרת ברש"י (ולכאורה כן נראה יותר מהמשך דבריו, וכן פירש מהר"ם), היה הטפח עומד באמצע קו האלכסון, וכמו שפרשו התוס' ועוד.

'שתיק רב'. יש שפרשו [ואף פסקו להלכה כן] שרב חזר בו והודה לדבריהם. ובעל המאור דחה זאת וכתב שמשום שלא חש לדבריהם לכן שתק. והרמב"ן הביא מכמה מקומות בגמרא שבסתמא אין לפרש סיבת השתיקה משום שלא חש לדברי השואלים, ויש להסתפק האם רב חזר בו מקבלתו בגלל סברתם או עמד בדעתו הראשונה. ומכל מקום – כתב הרמב"ן – גם אם נאמר שרב חזר בו, אין הלכה כן, שהרי שמואל בשם לוי אמר מעמידו כנגד היוצא, וכן מורים בי מדרשא.
ובשפת אמת צדד לפרש שגם רב מסכים עם רב כהנא ורב אסי שכשר לעשות כנגד ראש תור, אלא שמתיר לעשות גם כנגד היוצא.
[ובספרים מבואר ששתיקת רב מורה על ענין נסתר שהיה עמו, ולכן לא השיב, כי לא רצה לגלותו – ע' עשרה מאמרות יונת אלם פרק ק; שו"ת חות יאיר קנב ד"ה ונחזור; אגרות הראיה ח"א קג].

'עושה לו טפח שוחק ומעמידו בפחות משלשה טפחים סמוך לדופן וכל פחות משלשה סמוך לדופן כלבוד דמי', אף על פי שגם בטפח שאינו שוחק כבר יש שיעור רוב דופן, שכל שהוא יותר משלשה טפחים וחצי הרי זה רוב שבעה – אעפ"י כ צריכים טפח שוחק כדי שיהיה בצירוף הרווח ארבעה טפחים, שכל פחות מארבעה אינו חשוב בשום מקום (ר"ן).
נראה שאין כוונתו משום שהצריכו 'רוב' חשוב וניכר, אלא הצריכו ד' טפחים שהוא שיעור חשיבות 'מקום' [כמו שאמרו להלן].
שלא מצינו מקום חשוב פחות מארבעה, וכן לענין שבת ועוד]. ולפי זה אף לבית הלל שסוכה בת ששה טפחים כשרה, צריך טפח שוחק כדי שתהא דופן ארבעה [ובזה מיושבת הערת החו"א קג, ב].
ויש להסתפק לרבי המצריך ד' אמות, האם די בטפח בתוך שלשה טפחים או שמה [מדרבנן] צריך רוב דופן שלישית [כשם שלדידן צריך רוב דופן, כמש"כ רש"י]. ומסתבר לכאורה שגם לרבי די בטפח, שהרי לא מצינו מי שחולק על הלכה למשה טפח, ואין נראה שחכמים יבטלו ההלכה מכל וכל ויפסלו בטפח [ואעפ"י שלרבי סימון צריך טפח שוחק, וזהו חומרא מדרבנן (כמבואר בתוס'). וע' גם באה"ל תרל, ב], אין זה נראה כל כך כביטול ההלכה, משא"כ אם מצריכים דופן שלישית של רוב ארבע]. וצ"ב.